

PŘEHLED RUSKÝCH DĚJIN

AREA_16

Mgr. Josef
Šaur, Ph.D.

KYJEVSKÁ RUS

- Nejstarší stát ve východoslovanském prostředí
- Ovlivnil kulturu a dějiny všech tří východoslovanských národů
- Konstitoval se v 9.-11. století
- Počátky státu u východních Slovanů jsou spojeny s příchodem Varjagů (Vikingů) vedených bájným Rurikem, který ovládl Slovanské území na severozápadě oblasti (Novgorod)
- Počátek Kyjevské Rusi – 882 dobytí Kyjeva Olegem (879-912)
→ dvou center cesty Iz Varjag v Greki
- Kyjevská Rus se v 10. století dostala do kulturního vlivu Byzance; s ní válčila, obchodovala a kněžna Olga se 957 nechala v Konstantinopoli pokřtít
- Formování a život KR ovlivňovala i nedaleká Chazarská říše a boje s Pečeněhy

KYJEVSKÁ RUS

- Vladimír I. (980-1015) – přijal i se svými bojary křesťanství, které se stalo oficiálním náboženstvím – tím se KR plně otevřela byzantskému kulturnímu vlivu
- Upevnění státu - jednotlivé části země spravovali jeho synové
- Jaroslav Moudrý (1019-1054) – vrcholné období KR; jako velikého knížete uznávali jeho moc všechny východoslovanské kmeny; stabilizoval stát; nebývalý kulturní růst KR; „zlatý věk“ KR
- Rozsáhlá stavební činnost – chrám sv. Sofie v Kyjevě (1037), chrám sv. Sofie v Novgorodu; Kyjevo-pečerská lávra (1051) v Kyjevě
- Ruská pravda – nejstarší kodifikace práva u východních Slovanů

KYJEVSKÁ RUS (11. ST.)

ROZPAD KYJEVSKÉ RUSI

- KR byla vždy konglomerátem menších knížectví, s postupným růstem a větvením Rurikovské dynastie docházelo k drobení těchto knížectví na menší „uděly“ (údělná knížectví)
- KR byla natolik jednotná, nakolik byl silný a mocný velkokníže
- KR nebyl nikdy pevný státní útvar
- Veliký kníže ji spravoval nepřímo přes ostatní příslušníky rodu v jednotlivých knížectvích
- Jednotu oslabovalo soupeření jednotlivých větví rodu, jelikož nástupnictví stálo na stařešinském principu (nikoliv primogenitura)
- Po Jaroslavově smrti se začaly čím dál silněji projevovat decentralizační tendence

ROZPAD KYJEVSKÉ RUSI

- Ty nezastavila ani vláda energického a výrazného Vladimíra II. Monomacha (1113-1125), ten původně vládl v Černigově a Perejslavli a vedl úspěšné boje s kočovnými Polovci, ale na kyjevský stolec usedl až v pokročilém věku (po šedesátce)
- Po Vladimírově smrti sílila jednotlivá knížectví
- Významnější: Vladimirsko-suzdalské, Haličsko-Volyňské, Novgorod
- Knížata, která si vybudovala silnou pozici ve vlastním knížectví postupně přestávala pohlížet na Kyjev jako na skutečné centrum
- 1169 Andrej Bogoljubskij (vel. kn. Vladimirský 1157-1174) dobyl a poplenil Kyjev, odmítl vládnout z Kyjeva a centrem své vlády učinil Vladimir, čímž bylo přeneseno centrum KR na severovýchod

KYJEVSKÁ RUS (1054-1132)

SEVERO-VÝCHODNÍ RUS

- Centra: Rostov, Suzdal, Vladimir
- V odborné lit. se pro SV Rus používají postupně tyto názvy podle center: Rostovské knížectví → Rostovsko-Suzdalské → Suzdalsko-Vladimirské → Vladimirské
- Mělo výhodnou geografickou polohu; mimo nájezdy Polovců Andrej Bogoljubskij byl první, kdo získal titul Kyjevského knížete, ale odmítl přesídlit do Kyjeva
- Za Bogoljubského rozsáhlá stavební činnost, chtěl, aby se Vladimir mohl rovnat Kyjevu

SEVERO-VÝCHODNÍ RUS (PŘED 1237)

MONGOLOVÉ/TATAŘI

- 1237-1242 několik vpádů mongolských vojsk, která poplenila většinu významných měst východoslovanských knížectví;
- Mongolové se po vpádu a vyplenění opět stáhli a spokojili se uznáním politického podřízení se jednotlivými knížectvími a výběrem daní
- Místní vláda byla ponechána domácím knížatům, která však musela být vždy potvrzena speciální listinou (jarlyk)
- Mongolové ponechali pravoslaví (Zlatá horda přijala islám až v roce 1313)
- V jihovýchodní části areálu vznikl stát Zlatá horda s hlavním městem v Saraji (někde v oblasti dnešního Volgogradu); rozpad ve 2. pol. 15. st. na menší chanáty
- Poničení Kyjeva Mongoly posílilo postavení severo-východní Rusi a také Haličsko-Volyňského knížectví

ZLATÁ HORDA (R. 1300)

MONGOLOVÉ

- Hodnocení kolísá:
- Jednoznačné narušení vazeb severovýchodní Rusi s Evropou, dochází ke specifickému vývoji
- Někdy Mongolové vnímáni jako základ pro směřování ruského politického systému k despotismu
- Přenesení asijských a orientálních prvků do ruského prostředí
- Ruská historiografie hodně vyzvedává jednotlivé skutky knížat vedoucí k vymanění se z mongolského područí
- Významný argument ruského mesianismu (Rusko jako hráz chránící Evropu před asijskými hordami)
- Mongolský vpád a nadvláda měly jednoznačný vliv na běh ruských, potažmo východoslovanských dějin, nelze je však přeceňovat

2. POL. 13. ST.

- Alexandr Něvský (1220-1263)
- Rusy považován za jednu nejvýznamnějších postav ruských dějin
- 1236-1252 kníže novgorodský; 1252-1263 vl. kníže vladimirský
- Volba: Západ (proti Mongolům) X Východ (proto Švédům a Řádu německých rytířů)
- Vybral východ: 1240 porazil Švédy a 1242 porazil livonský řád v „ledové bitvě“ na Čudském jezeře
- Jako kníže vladimirský se snažil být představitelem Mongolů na rozdrobené Rusi
- Alexandrovo zdánlivě rozporuplné jednání bylo velmi pragmatické.
- tatarskou nadvládu považoval za dočasnou záležitost, zatímco spojenectví s řádem by mohlo vést k podřízení ruské církve papeži a nastolení unie, jejímž byl rozhodným odpůrcem.

2. POL. 13. ST.

- 1238-1265 Haličským knížetem Daniil Romanovič
- Sjednotil haličské a volyňské knížectví
- Ovládal většinu jihozápadní Rusi, včetně Kyjeva
- Mongolům se podřídil, ale snažil se zorganizovat protimongolskou koalici
- Dokonce uznal papeže hlavou církve na jím ovládaném území
- 1254 za to od něj získal královský titul

MOSKEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ

- Ve 2. pol. 13. st. bylo vladimirské knížectví největším a nejmocnějším v severovýchodní Rusi, avšak po Alexandrově smrti začalo upadat
- Na přelomu 13. a 14. st. se objeví dvě nová mocná centra – Moskva a Tver
- 1147 první písemná zpráva o Moskvě
- 1263 Moskvu a s ní spojené území získal jako dědictví po otci (Alexandru Něvském) Daniil Alexandrovič (nejmladší syn)
- Na počátku 14. st. svedla moskevská a tverská knížata (byť blízcí příbuzní) boj o jarlyk na velkoknížectví vladimirské, tj. o nárok (ne zcela jistý) o nadvládu nad vší Rusí

MOSKEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ

- Ivan I. Kalita (1325-1340; od 1328 vl. kn. vladimirský)
- Přesvědčil Mongoly, aby mu svěřili výběr daní, čímž výrazně posílil své postavení mezi ostatními knížaty a výrazně zlepšil ekonomickou situaci moskevského knížectví
- Moskevská knížata koupí, dohodou či zabráním začala rozšiřovat svoji moc a ovládané území
- Shodou okolností se v té době Zlatá horda ocitla ve vnitřní krizi
- Na rostoucí moc Moskvy reagovali chánové tím, že opakovaně udělili titul velikého knížete tverským knížatům
- Moskevský kníže Dmitrij Donskij porazil dokonce Mongoly 1380 v bitvě na Kulikově poli, ovšem o dva roky později byla nadvláda Mongolů obnovena

MOSKEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ

- Na poč. 15. st. bylo Moskevské velkoknížectví největší v oblasti, ale stále jen první mezi rovnými
- Dále existovaly knížectví Rostovské, Tverské, Rjazaňské, Jaroslavské, městské republiky Novgorodu a Pskova
- Ty postupně připojovány – „sbírání ruských zemí“ (někdy dobrovolné, jindy krvavé)
- dokončeno za Ivana III. (1462-1505) a Vasilije III. (1505-1533)
- 1478 – dobyt a vyplněn Novgorod
- 1480 se Moskva definitivně vymanila z nadvlády Mongolů
- 1523 (či 1524) mnich Filofej vyhlašuje ideu Moskvy třetího Říma

MOSKEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ (1390-1525)

VNITŘNÍ USPOŘÁDÁNÍ

- Původně nezávislá knížata se vzdala svých starých svobod a většinou zaujala místa v bojarské dumě; případě místa v správě státu
- Postupně se ustavil zvyk, že urozené vrstvy musely sloužit ve státní správě (proces byrokratizace šlechty); za svoji službu získávaly statky a pozemky získané konfiskací politických nepřátel panovníka
- Městničestvo – obsazování úřadů podle urozenosti
- Poměstje – statky za službu („za místo“)
- Votčina – statky držené dědičně

SITUACE V CÍRKVI NA PŘELOMU 15. A 16. STOLETÍ

- **Josiflané** – podle Josifa Volockého igumena Volokolamského kláštera - velmi ostře zaměřeni proti heretikům (upalování)
- jejich činnost je dokladem aliance trůnu a oltáře
- josiflané vystupují např. proti iniciativně za chudou církev – Nil Sorský a jeho příznivci v kláštorech
- hésychasmus (program vnitřní modlitby), jednalo se o mnišské hnutí nezištníků či závolžských starců;
- s jejich programem sympatizoval i Maxim Grek (vzdělanec, filolog a překladatel), který byl později vězněn v různých kláštorech.
- Součástí alternativních proudů v duchovním životě byli i tzv. jurodiví
- V souladu s učením Josifa Volockého zaměřeného proti heretikům byli potíráni v Novgorodě působící židovstvuščijs, kteří disponovali Biblí (jejíž původ je neznámý), a proto biskup Gennadij Gonošov (asi 1410-1505) inicioval vznik „oficiálního“ staroruského překladu Bible.

IVAN IV. HROZNÝ (1533/38-1584)

- V době smrti otce mu byly tři roky, regentská vláda Jeleny Glinské (1533-1538)
- 1547 korunován carem a velikým knížetem veškeré Rusi
- Významné územní zisky – dobyt Kazaňský a Astrachaňský chanát
- Dále obrátil svoji pozornost do Pobaltí, aby získal přímou obchodní spojnici se Západem
- 1558-1581 – Livonské války, které nakonec skončily neúspěchem Ruska
- Pokračoval v budování centralizovaného státu, kde je veškerá moc soustředěná v rukou samoděržce
- 1565-1572 Opričnina
- 1598 Fjodorem I. Vymřeli Rurikovci

PŘELOM 16. A 17. STOLETÍ

- Ivan IV. za podivných okolností smrtelně zranil svého nejstaršího syna
- Fjodor I. (vládl v letech 1584–1598) vlídný, náboženský založený, leč mentálně zaostalý
- spoluvládce bojar **Boris Godunov**, který (ač prosazoval své mocenské zájmy) dal Rusku více než **desetiletí klidu**.
- stabilizace vztahů s Polskem a Švédskem, Rusko znovu získalo přístup k Finskému zálivu
- moskevský metropolita byl povýšen na patriarchu (1589).
- **Smrtí Fjodora I. vymírají (1598) Rurikovci** a země až do nástupu Romanovců (1613) upadá do **vnitřní krize**, označované jako „**smutné časy**“ či jen „**smuta**“.

PŘELOM 16. A 17. STOLETÍ

- **Boris Godunov (1598–1605)** čelil nejen bojarské opozici, ale také důsledkům katastrofálního **hladomoru**.
- Po Borisově smrti (1605) dobývá Moskvu s polskou pomocí samozvanec **Lžidimitrij**.
- **povstání a boje o carskou moc** (trůnu se ujímá i bojar V. Šujskij)
- Vše vyvrcholilo **dobytím Moskvy polským vojskem (1610)**, proti čemuž se zvedla vlna odporu (1611–1612) a domobrana vytlačila ze země cizí vojska (Minin a Požarskij)
- **Důležitým pojícím prvkem** v těchto bojích se stalo **pravoslaví**, jako vymežující rys vůči katolickým Polákům, a autorita pravoslavné církve.

17. STOLETÍ

- **1613** na carský trůn zvolen **Michail Romanov (1613-1645)**
- Snaha o stabilizaci země = navázání na tradice centralizované monarchie jako prostředku proti sociálním otřesům, dezintegrace a vpádům cizích armád
- Zpočátku vládl s oporou bojarské dumy a zemských sněmů
- Posílení postavení služebné šlechty na úkor bojarů, upevňování nevolnictví, úzká spolupráce státu a pravoslavné církve
- **Alexej Michailovič (1645-1676)**
- **1654** – tzv. Perejaslavská rada připojení levobřežní Ukrajiny k Rusku za povstání Bohdana Chmelnického (potvrzeno Andrusovským příměřím 1667)

17. STOLETÍ

- Rusko stále nemělo přístup k moři, na severu blokováno Švédy na jihu Krymským chanátem
- Rozšíření území na jih (černozemní oblasti) ale i na východ na Ural, umožnila ekonomickou obnovu země
- Hospodářství monopolizováno a řízeno státem, rostla státní byrokracie
- 1649 nový zákoník Sněmovní usnesení (Sobornoje uloženije); posílení privilegií služebné šlechty a měst, kodifikace nevolnictví
- 1655-1656 církevní reforma patriarchy Nikona, která vedla k rozkolu v církvi a posílení nadřazení státu církvi (reforma prosazena jen díky výrazné pomoci státního aparátu)
- 1670-1671 povstání Stěpana Razina

17. STOLETÍ

- **1676-1682 – Fjodor Alexejevič** – prováděl reformy přibližující Rusko Západu, byť výrazně méně razantně než Petr I.;
- **1682** – spálení razrjadnych knig – konec městničestva,
- **1682** založil Slovansko-řecko-latinskou duchovní akademii (vyučovat začala až 1687 a o její zaměření i samotný chod se vedly spory)
- **1682-1689 – regentská vláda Sofie Alexejevny** – uzavřen věčný mír s Polskem (1686) – potvrzoval Andrusovské příměří; setřen rozdíl mezi poměstí a votčinou,
- podřízení kyjevského metropolity moskevskému patriarchovi (1685), posílení vlivu moskevské pravoslavné církve;
- navázání diplomatických a obchodních vztahů s Čínou – smlouva v Něrčinsku (1689)

PETR I. (1682/89-1725)

- Snaha získat přístup k moři – nutná kvalitní armáda – nedostatek financí – potřeba modernizovat stát – rozsáhlá reformní činnosti a uplatnění západoevropských zkušeností zkombinovaných s „dědictvím“ Moskevské Rusi
- 1700-1721 Severní válka, po počátečních neúspěších, porážka Švédska a jeho vytlačení z role severské velmoci
- Rusko novou velmocí v regionu
- Ve svých reformách zcela setřel rozdíl mezi dědičnou a služebnou šlechtou (doživotní služba státu pro obojí); kariéerní postup v úřadu i armádě určoval hodnostní řád; přístup do úřadu i neurozeným
- Zřízeny gubernie, zavedena městská samospráva, kontrola církve státem

PETR I. (1682/89-1725)

- Bez ohledu na to zůstala byrokracie neefektivní s velkým prostorem pro zneužívání moci, korupci, defraudaci a plýtvání
- Zavedená nová daň z hlavy („duše“)
- Rozvoj ekonomiky – zavádění manufaktur (často nařízením shora)
- Pozvání odborníků ze zahraničí
- Reformy zaváděny často nedostatečně promyšleně, kontraproduktivně a polovičatě
- Na místě původní švédské osady založen 1703 Petrohrad, 1712 hlavní město Ruska, 1721 Rusko prohlášeno impériem
- 1722 Ukrajina zbavena autonomie a práva volit hetmana, spravována maloruským kolegiem

18. STOLETÍ

- Po Petrově smrti období palácových převratů – vládl ten, kdo si zajistil mocenskou podporu gardových pluků v Petrohradě
- Kateřina I. (1725-27) – manželka Petra I.
- Petr II. Alexejevič (1727-30) – vnuk Petra I.
- Anna Ivanovna (1730-1740) – neteř Petra I. (odmítla kondice); bironovština (policejní režim Ernsta J. Bührena)
- Ivan VI. (1740-41)
- Alžběta Petrovna (1741-1762) – dcera Petra I.
- Petr III. (1762) – první z rodu Romanovo-Holstein-Gottorp; 1762 zrušil povinnost doživotní služby šlechty

KATEŘINA II. VELIKÁ (1762-1796)

- Ovlivněna osvícenskými mysliteli, jejichž ideje chtěla aplikovat v Rusku
- První polovina její vlády je vyplněna proklamováním osvícenských idejí a záměrem (otázka je nakolik skutečným) vybudovat v Rusku osvícenskou monarchii
- I přes rozsáhlou reformní činnost zůstalo Rusko samoděržavným autoritářským státem
- Navíc za Kateřiny došlo k největšímu utužení nevolnictví, kdy byli nevolníci redukováni na „hovořící dobytek“
- Statkáři nevolníky dokonce prodávali a převádět ze statku na statek, rozdělovat rodiny, zakazovat a přikazovat sňatky, libovolně nevolníky trestat (kromě trestu smrti), nevolníci měli zakázáno si na majitele stěžovat s výjimkou protistátních činů

KATEŘINA II. VELIKÁ (1762-1796)

- 1767 – Velká instrukce (kompilace zásadních osvícenských myšlenek, jejich uvedení do praxe by Rusko zařadilo mezi nejpokrokovější země Evropy/světa)
- Zákonodárna komise
- Rozsáhlé správní a administrativní reformy zefektivňující fungování státu, pravidelně prováděny revize duší, reforma soudnictví, rozvoj školství
- 1773-1774 – povstání Jemeljana Pugačova
- 1785 – Darovací listina šlechtě/měštům (vznik šlechty a měšťanstva v západoevropském slova smyslu)
- Nebývalý rozvoj ruské kultury (rozvíjí se novinářství, světská literatura – doznívá klasicismus a začíná se prosazovat sentimentalismus/preromantismus)

KATEŘINA II. VELIKÁ (1762-1796)

- Zahraniční politika:
- Trojí dělení Polska (1772, 1793, 1795)
- Dobyetí Krymského chanátu (1783) – přístup k Černému moři
- S dobou Kateřiny II. je spojena i osoba knížete G. Potěmkina

PAVEL I. (1796-1801)

- Podobně jako jeho otec (Petr III.) byl osobou s despotickými sklony a hrubou až sadistickou povahou (viz drama D. Merežkovského Pavel I.)
- Obdivoval vojenský dril a pruskou armádu
- Provedl rozsáhlé reformy v armádě (základ ruských úspěchů nad Napoleonem)
- Snažil se upevnit centralizovaný stát
- Prováděl neobratnou a Rusko poškozující zahraniční politiku
- V březnu 1801 s vědomím svého syna Alexandra zavražděn

ALEXANDR I. (1801-1825)

- Byl vychováván svojí babičkou Kateřinou II.
- Podobně jako Kateřina dával na počátku vlády zájem provádět reformy (někdy se hovoří o „liberální“ období Alexandra II.
- Reformy: zřízena ministerstva, reforma školství
- 1803 zákon umožňující statkářům osvobodovat rolníky
- Zapojení do Napoleonských válek (1805 – Slavkov)
- 1807 Tylžský mír
- 1809 připojeno Finsko
- 1812 Rusko napadeno Napoleonem (vypálení Moskvy, Vlastenecká válka roku 1812, Kutuzov)
- 1807-1812 M. M. Speranskij připravoval rozsáhlou právní a správní reformu, z níž se realizovalo jen málo

ALEXANDR I. (1801-1825)

- Po roce 1815 se Alexandr I. věnoval hlavně záležitostem Svaté aliance, rozhodující vliv na domácí politiku měl generál Arakčejev (vojenské osady, tzv. arakčejevština)
- Poslední desetiletí Alexandrovy vlády se neslo v konzervativní duchu a liberální reformy nahradila reakce.
- Díky tažení ruského vojska do Evropy se množství důstojníků (šlechticů) seznámilo s evropskými poměry
- Nejen, že bylo zjevné ruské zaostávání, ale ještě vláda nabrala „zpětný chod“, odtud pramení povstání děkabristů (1825)

MIKULÁŠ I. (1825-1855)

- Traumatizován povstáním děkabristů
- Jeho vláda je obdobím politické stagnace Ruska a utužením společenských poměrů (cenzura, kontrola univerzit, cest do zahraničí apod.), zároveň však byla i obdobím vnitropolitické stability Ruska
- 1830-31 tvrdě potlačeno povstání v Polsku
- Součástí Mikulášovy vlády bylo i obávané III. oddělení (tajná policie)
- Michail Speranskij dokončil vydání kompletního znění ruských zákonů
- Mikuláš sice nehodlal zrušit nevolnictví, ale vydal na sto zákonů upravujících vztah statkáře a nevolníka
- Počátkem 40. let byl rozpracovány a vyzkoušeny způsoby osvobození nevolníků na státních statcích

MIKULÁŠ I. (1825-1855)

- „hlavním ideologem“ S. S. Uvarov – triáda samoděržaví – pravoslaví - národnost
- 1848-1849 – revoluce v Evropě – utužení režimu v Rusku (Rusko bylo nazýváno „četníkem Evropy“)
- Likvidace kroužku Petraševců
- 1853-1856 – Válka Ruska s Tureckem přerostla v Krymskou válku, která vedla k ponižujícímu Pařížskému míru a odstartovala reformní období
- Navzdory cenzuře a všudy přítomné kontrole se jedná o dobu obrovského vzestupu ruské kultury – Stankevičův kroužek na moskevské univerzitě; spor slavjanofilů a západníků;
- V literatuře: Puškin, Lermontov, Gogol, Bělinskij, raný Gercen, první díla Dostojevského, Turgeněva; počátky ruského realismu

ALEXANDR II. (1855-1881)

- Car reformátor
- Na počátku vlády velmi liberálně naladěný car – omezení cenzury, rozproudila se společenská debata o nezbytných změnách
- 1861 zrušení nevolnictví (největší změna v sociální struktuře Ruska v dějinách); kompromisní a polovičatá reforma, jejíž realizace trvala dlouho
- V 60. letech postupně zřízena Zemstva, orgány městské samosprávy (dumy), zřízeny porotní soudy, reforma armády
- Radikálně naladěná část ruských intelektuálů kritizovala reformy jako polovičaté a pomalu zaváděné
- Šíření myšlenek nihilismu (srov. Otcové a děti Turgeněva) a anarchismu

ALEXANDR II. (1855-1881)

- Radikální demokraté (Bělinskij, Černyševskij, Dobroljubov, Pisemskij)
- Narodnictví – Chožděnije v narod (1874) – Zemlja i volja - Narodnaja volja (terorismus; srov. Dostojevského Běsy)
- 1866 atentát Karakozova ... 1881 car roztrhán bombou
- 70. léta reakce vlády na teroristické aktivity – utužení režimu – vyvolalo další odpor – začarovaný kruh násilí a represí
- Konec 70. let – „diktatura srdce“ Lorise-Melikova – snaha režimu získat veřejné mínění zpět na svoji stranu
- Shodou okolností car zavražděn v ten samý den, kdy podepsal návrh označovaný jako Konstituce Lorise-Melikova – tato rozsáhlá reforma se nerealizovala
- 1875-1878 – velká východní krize (1877-78, válka s Tureckem, San Stefano a Berlínský mír)

ALEXANDR III. A MIKULÁŠ II.

- Alexandr III. (1881-1894)
 - Doba kontrareforem
 - Likvidace revolučních a národovolských skupin, tažení proti opozičním uskupením a liberálům
 - Rozsáhlá industrializace a ekonomický růst, stavba Transibiřské magistrály
- Mikuláš II. (1894-1917)
 - Poslední car, nevýrazná a nerozhodná osobnost
 - Výraznou osobností první části vlády Sergej Witte – ekonomické reformy
 - 1904-1905 válka s Japonskem
 - 1903 – ilegální sociální demokracie se rozpadla na dvě frakce – bolševiky a menševiky

MIKULÁŠ II. (1894-1917)

- Revoluce 1905-1907
- 1905 Říjnový manifest, zřízení Státní dumy, garance základních občanských svobod a některých politických práv, vznik politických stran (kadeti, eseři, trudovici, okťabristé...)
- Porevoluční období bylo ve znamení ekonomického růstu (P. A. Stolypin)
- Rozsáhlé zemědělské reformy (vznik budoucích „kulaků“ – soukromých velkostatkářů)
- V kultuře „stříbrný věk“
- 1914 začala I. sv. válka
- 1917 – únorová/březnová a říjnová/listopadová revoluce
- Konec carského Ruska

PŘED VZNIKEM SSSR

- První zákony – Dekrety o míru a půdě
- Demokracie jen proklamována – postupná eliminace politických odpůrců bolševiků – Rusko směřovalo k „demokracii vyššího typu“ – k diktatuře proletariatu
- Revolucí se Rusko de facto rozpadlo, centrální moc ztratila skutečnou vládu nad celým impériem, v čele země Rada lidových komisařů (Lenin jejím předsedou)
- Obrovská vlna dezercí v armádě, prolomení fronty, rychlý postup německé armády
- 1918 Brestlitevský mír – Rusko ztratilo průmyslově nejvyspělejší části svého území
- 1918-1921 válečný komunismus
- 1918-1920 občanská válka, zahraniční intervence, válka s Polskem
- 1922 (prosinec) vznik SSSR

SSSR

- **1921-1927- NEP** – snaha o obnovu země vyčerpané válečným komunismem a občanskou válkou
- Lenin zemřel v lednu **1924**, ale již od přelomu let **1922/23** vyřazen nemocí fakticky z politického života
- Začal boj o moc – Stalin + Zinovjev + Kameněv X Trockij
- Později vyřadil i bývalé spojence
- Stalin postupně zlikvidoval veškerou konkurenci a na konci 20. let držel moc pevně ve svých rukou
- Postupné zavedení totalitního režimu – totalitní, protože ovládal všechny sféry lidského života, zasahoval i do volného času

STALINOVA ÉRA

- 1929 zahájena industrializace země první pětiletkou
- 1929-1930 kolektivizace, likvidace kulaků, rozšiřování a výstavba GULAGu
- 1931 Stalin prohlásil, že SSSR zaostává za vyspělými zeměmi o 50-100 let a že do 10 let musí tuto zaostalost dohnat a vyspělé země předejhnat
- 1932-33 rozsáhlé hladomory (důsledek kolektivizace) – zemřelo až 5 mil. Lidí (nejhorší na Ukrajině)
- Likvidace svobody umění – vznik Svazu spisovatelů SSSR, Svaz skladatelů SSSR... jediný dovolený umělecký směr – socialistický realismus
- 30. léta, zejména druhá polovina byla ve znamení Stalinských čistek, postupně likvidování odpůrci režimu, následně i spolustraníci

STALINOVA ÉRA

- Popraveno 3 z 5 maršálů, 13 z 19 velitelů armád, 110 ze 135 velitelů divizí
- V některých regionech zlikvidováno až 50 % členů VKS(b)
- Stalinovy katani: N. Ježov a L. Berija
- 1939 pak Molotov-Ribbentrop – expanze Ruska směrem na západ
- 1941-1945 Velká vlastenecká válka
- Prosinec 1941 zastaven německý postup u Moskvy
- 1942/43 – Stalingrad
- 1943 léto – bitva u Kursku
- Obléhání Leningradu (900 dní blokády)
- 2/3 Německem obsazeného území bylo neruských (Bělorusko, Ukrajina, Pobaltí)

STALINOVA ÉRA

- Během války uvolnění režimu, propuštění řady osob z GULAGu (mohli se „vykoupit“ nasazením v armádě)
- Zastaveny represe proti pravoslavné církvi, dokonce došlo ke krátké symbióze režimu
- Vítězství SSSR za cenu obrovských ztrát (zemřelo 26 mil. občanů; RA ztratila 8,7 mil. mrtvých, 15,2 mil zraněných, 3 mil. nemocných, 4,5 mil. zajatých)
- obrovské škody na průmyslu, infrastruktuře a majetku
- SSSR se stal vedle USA největší velmocí
- po válce došlo k vytvoření bipolárního světa (vznik Východního bloku, prosazení ideologicky spřátelených režimů v zemích střední a jihovýchodní Evropy)

POZDNÍ STALINISMUS

- SSSR válkou ekonomicky vyčerpán
- Celkově došlo k uvolnění režimu, navíc se proměnily mocenské struktury a poměry sil (např. i ve straně)
- Své postavení posílila armáda a průmyslové struktury
- Stalin uplatňoval politiku vytváření rivalit – žádná osoba a instituce nemohla získat převažující moc, ovšem byla potřeba posílit mocenské postavení centra
- Proběhly čistky a reorganizace v armádě i ve straně
- Důležitými postavami G. M. Malenkov a L. Berija (sehraný tandem) – oslaben Stalinovým posílením A. Ždanova a jeho leningradské skupiny
- 1946-1952 ideologické kampaně proti bezideovosti, idealismu a kosmopolitismu v umění a vědě (nová vlna čistek)

POZDNÍ STALINISMUS

- do roku 1948 spojeno se jménem hlavního ideologa A. Ždanova (ždanovština) a jeho leningradské skupiny, po jeho smrti čistky v Leningradě
- mj. postižení Zoščenko a Achamatovová
- K hlavním cílům patřila poválečná obnova – velké investice do průmyslu (hlavně do těžkého – cca 80 %)
- Propad zemědělství (nedostatek pracovních sil – celkově chyběli muži, nedostatečná mechanizace) – hladomor v letech 1946-1947
- Výpadky ve výkonu ekonomiky měl nahradit GULAG (1946 – 1,45 mil. vězňů, 1953 – 2,47 mil. vězňů; navíc 2,7 mil. lidí násilně vysídleno)

POZDNÍ STALINISMUS

- GULAG – zkratkové slovo pro Hlavní správu nápravně-pracovních táborů; kdokoliv odsouzený na více než 3 roky (bez ohledu na povahu přečinu – politickou či kriminální) byl poslán do některého z táborů. Správa zanikla v roce 1956, ale tábory existovaly až do konce SSSR
- symboly režimu – KGB – tajná policie navazovala na dřívější Čeku, GPU, OGPU, NKVD
- 1946-1947 utváření satelitů, po roce 1948 došlo k jejich sovětizaci
- K unifikaci Východního bloku sloužilo Informbyro a RVHP
- 1953 zemřel Stalin

DESTALINIZACE

- po smrti Stalina boj o moc – Berija, Malenkov, Chruščov – 1953 popraven Berija – čistky v KGB, 1955 rezignoval i Malenkov.
- Oba poražení reprezentovali státní byrokracii, zatímco Chruščov tu stranickou. Došlo k posílení moci strany nad státem
- 1956 XX. sjezd KSSS – kritika kultu osobnosti
- doba politického „tání“ (rehabilitace)
- rozorání celin
- kosmické závody (Lajka 1957, Gagarin 1961)
- země se však potýkala s ekonomickými problémy, škrty v rozpočtu armády znamenaly zmenšení podpory Chruščovovi,
- Za Chruščova ovšem rostla životní úroveň obyvatelstva
- vaz mu zlomily zahraniční problémy – roztržka s Čínou a karibská krize (1962)
- 1964 N. S. Chruščov odvolán, nahrazen L. I. Brežněvem

BREŽNĚV (1964-1982)

- konzervativní a neostalinský kurz vlády
- konec destalinizace, perzekuce nepohodlných osob (často umělců)
- rušeny Chruščovovy reformy, proběhla centralizace
- 1965 – Kosyginovy (předseda vlády) reformy – snaha o odstranění některých neduhů centrálního plánování
- Reformy přinesly zvýšení životní úrovně a ekonomické zlepšení
- Ovšem ekonomicky SSSR stále málo výkonný a problém představovalo zemědělství (nutno dovážet obrovské množství obilí), obrovské množství financí spotřebovala armáda
- Postupné zpomalování, na přelomu 70. a 80. let stagnace

BREŽNĚV (1964-1982)

- Ekonomicky krátce pomohla SSSR ropná krize (od roku 1973), která zvýšila příjmy z surovin
- Brežněv na vrcholu moci 1977 (převzal i funkci formální hlavy státu, nová ústava – upevňující roli KSSS)
- od 60. let sílilo disidentské hnutí
- 1959-1961 první samizdatová vydání, známé např. Sintaksis či Feniks 61
- fenoménem se stalo vydávání děl, která by neprošla cenzurou v zahraničí (Doktor Živago, Souostroví GULAG...)
- režim reagoval propagandistickými dehonestujícími kampaněmi, zatýkáním (např. Siňavský za publikování díla v zahraničí „dostal“ 7 let)

BREŽNĚV (1964-1982)

- od 1968 vycházel ilegální informační bulletin Kronika současných událostí
- boj za lidská práva – významným obhájcem A. Sacharov, původně vynálezce vodíkové bomby, bojovník za lidská práva, disident, nositel Nobelovy ceny za mír (1970)
- Zahraniční politika
- V 60. letech se vyhrotily sovětsko-čínské vztahy
- 1968 vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR – snaha SSSR plně řídit své satelity (tzv. brežněvova doktrína)
- Ovšem uklidňovaly se vztahy se Západem – Ostpolitik – SRN a SSSR navázaly vztahy

BREŽŇEV (1964-1982)

- Dialog obou super velmocí - 1972 - první velká schůzka Brežněv - Nixon - uzavírání (kontrola zbraní) - SALT I
- 1975 Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) - otázka lidských práv
- J. Carter tlačil na dodržování lidských práv - zhoršování vztahů, ale 1979 ještě podepsána SALT II
- 1979 sovětská intervence v Afganistánu
- Tvrdě proti SSSR vystupoval Regan
- SSSR nebyl schopný držet krok se svými západními konkurenty. USA doslova „uzbrojily“ SSSR k smrti

PERESTROJKA

- 1982 zemřel Brežněv, 1982-84 J. Andropov, 1984-85 K. Černěnko
- 1985-89 – perestojka M. Gorbačova spojená s glasností (snaha o zapojení veřejnosti do obrodného procesu)
- změny vyvolány hlubokou ekonomickou krizí, do níž upadl SSSR a celý východní blok
- k provádění reformy bylo nutno proměnit i zkostnatělý byrokratický aparát – strana se rozdělila na reformní a konzervativní křídlo
- nutnost hledat neustálé kompromisy
- velké úspěchy zaznamenal Gorbačov a jeho min. zahr. E. Ševardnadze v zahr. politice.
- postupné utlumování konfrontace se západem a mezinárodního napětí

PERESTROJKA

- Po prvních ekonomických úspěších reformem došlo v roce 1988 k propadu výroby a ekonomická krize uspořádala decentralizační tendence, kdy jednotlivé svazové republiky začaly volat po suverenitě
- Gorbačov se snažil zachránit územní celistvost SSSR v reformované podobě a byl ochoten k řadě ústupkům jednotlivým zemím
- v srpnu 1991 pokus konzervativního křídla v armádě o puč, potlačen; zahájení demontáže SSSR, velmi aktivní byl v této věci B. Jelcin
- SSSR formálně zanikl k 31. 12. 1991

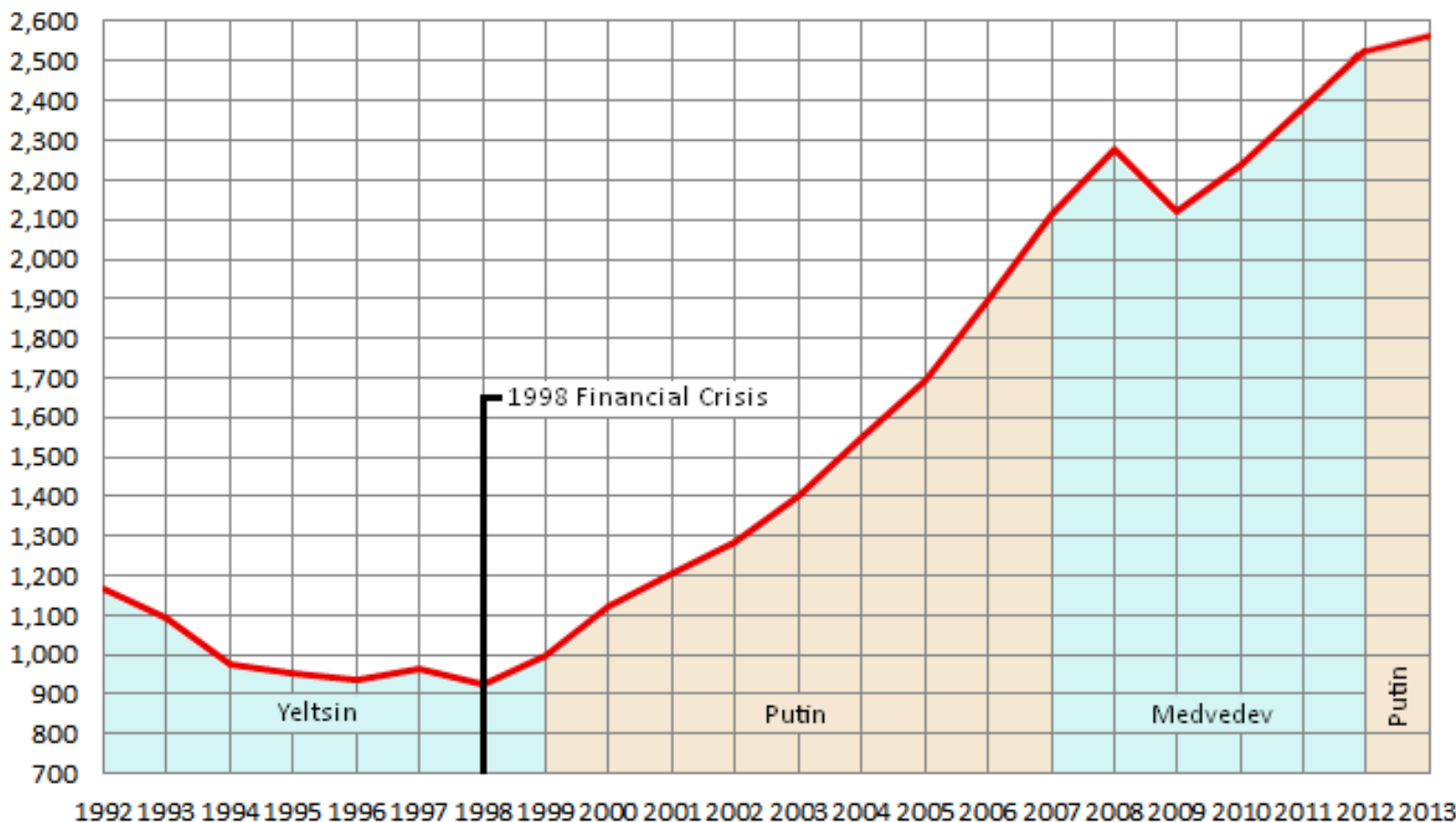
SOUČASNOST

- Boris Jelcin 1991-1999 (abdikoval k 31. 12. 1999)
- Vladimír Putin (2000-2008)
- Dmitrij Medvěděv (2008-2012)
- Vladimír Putin 2012 až dosud
- 90. léta byla ve znamení chaosu a ekonomického úpadku, během privatizace byla země doslova rozkradena (vznik oligarchů) a velkou moc získal organizovaný zločin
- v roce 1992 dosáhla inflace hodnoty 2000 % (!) a třetina obyvatelstva se ocitla na hranici bídy či za ní
- 1993 spor prezidenta a parlamentu o kompetence, řešeno armádním zásahem a utvořením prezidentského systému
- v roce 1998 musel stát vyhlásit bankrot; na cestě z krize Rusku pomohla půjčka MMF a následně rostoucí ceny plynu a ropy, které jsou pilíři ruské ekonomiky

SOUČASNOST

Russian GDP (PPP) Since Fall of Soviet Union

Billions of International Dollars (2013)

1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013
Source: International Monetary Fund (<http://www.imf.org>)

SOUČASNOST

- postupné prosazení hegemonie strany Jednotné Rusko
- od roku 2003 nový volební zákon
- pro vstup do Státní dumy nutno 7 % (místo 5 %)
- nový volební zákon stanovil pro strany řadu různých ukazatelů, které musí být splněny (minimální počty základních organizací, počty členů, působení v celofederálním měřítku...)
- z původních 46 stran kandidovalo už jen 15
- od roku 2005 zakázány volební bloky
- nejznámější odpůrci režimu: Michail Chodorkovskij, Garri Kasparov, Alexej Navalnyj, Anna Politkovská